

1953 — 54 өөредилге чылынга областың школаларын белеткээр дугайында

Областың улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи эш А. И. Ломаявтиң илеткелинден

Чаа өөредилге чылынга

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). 1953—54 өөредилге чылынга Бай-Тайга районунун чеди чыл школазы (директору эш Комбу) багай эвес белеткенип турар. Тулуг талазы-биле 2 аал ишти чурттаар башкылар бажыны кылдыр дээни ам барык дооступ турар, 180 өөреникчи турар интернатты кырылап алган.

Септелге болгаш янзы-бүрү кылдарга хереклээр 2500 пагонометр манзаны болгаш сонга база эжик чаактарыга хереклээр 400 метр ыяштарны баш бурунгаар белеткеп алган. Амгы үеде ажил кин-не калбарып турар.

Школаның алды класстарынын шалаларын тырыры доозулган, ам дерт класстарынын шалаларын чаартып септелгенин эгелей берген. Бар турар парталарга немей 17 чаа парталары кылган, школаның өске-даа белеткелдери кидишкенин чоруп турар.

С. АЛЕЕТ.

Бижик өөредилгезин организаастаар

Улуг-Хем районда Жданов атты көдээ ажил-агый артелинин колхозчулары бижик өөредилгезинин бөлгүмүн организаастаарына как удаа негелде тургузуп келген. Ында бижикти билбес база биче билер кижилер дыка хей.

Ийн-Тал суму Соединенниң даргазы эш Сундуй, колхозта парторганизаастаарынын секретары эш Белек олар бо чугула айтырыгны удуртуру буттандырып, бо талазы-биле чонунч көптүг негелдерин хандырбай келгени шын эвес.

Бижик бөлгүмүн организаастаарына негелдени дарый хандырып, билги шыраак, ажилга дуржулгагый култармейжилерни шилип башкыларын буттандыраар херек.

А. КАРА-ХУНА.

Чөөн-Хемчик районда

Чөөн-Хемчик районунун Баян-Талада «Октябрь» 30 чыл ою» көдээ ажил-агый артелине инек малдын чайлагладышыкы эки чоруп турар.

Колхозтун бүдүрүлгө планында бо чылын инек малды 1110 баш кылдыр өстүрер дээн болза, ам 1152 баш четкен. Оон иштинде ам төрүүр 46 инек бар. Чаш бызааларынын доруктуулгазынын талазы-биле саначылар эштер Уйнук, Белчит, Санчай, Сүрүнмаа олар кызымаккай ажилдап турар болгаш чаш малдын ажаада хайгаараланын талазы-биле оларнын дуржулгазын хүн бүрүде уладып турар.

Инек малдын чайлагладышыкынын 6 кезек черге чоруткан. Чижев, кадарчылар эштер Менгип-оол, Севеэн олар буттарында онаатынган инек малын серин тайгаларда организаастыг көжүрүп чедирген. Мыйыстыг бода малдын чайгы деңгилдизи чедиишкенин чоруп турар.

М. КОПЕК.

Херэеженнер ортузунга ажилды экижидер

Өвүр районунун Сагыда «Кызыл туук» көдээ ажил-агый артелине колхозчу херэеженнер ортузунга ажил чорутунай турар. Бо чоруктун ужуру чүдөл дие, ында херэеженнери тус-тус ажилдарга таарыштыр хуваап тургуспаанында шуут хамааржыр.

Ук колхозта херэеженнер ортузунда ажил бо чылын эрткен чыдаазынга бодаарга мырнай дорайтаан. Чижев, бо чылдыг эгезинден бээр херэеженнер чөвүлели (даргазы эш Кыс) херэеженнер ортузунга организаастыг болгаш политкижизидилгели ажилды чорутпаан. Ол ышкак лекция, беседа, солун номчулгазы мырнай чорбайн турар.

Херэеженнер чөвүлелинин даргазы эш Кыс ол ажилынче сагыш сабайн, ажил планы болгаш ажил хуваалдазын кылбайн турар. Оон уламында тууд бригаданында 7 кижик ажилга үргүлчү озалдаар, нормазын ыракта чедир күүсетпейн турар. Колхозта херэеженнерниң бижик өөредилгезин чорутпайн турар.

Херэеженнер ортузунга ажилды удуртуруунче ында парти организаастаары кичээтпей салбайн турарын демдеглээр база чугула.

Т. САРЫГ-ООЛ.

хандыраар дугайында, өөренип турар эртем билигн шингээдип алырынга таарымчалыг байдалдарын тургузар дугайында амдыгаа чедир-ле шоолуг сагыш салбайн турарлар.

Өөреникчилерниң практиктиг чачылган сайырадырынга школалар чанында өөредилге дуржулгагый участоктарын кайы хире ужуру-дузалы бүгүдөгү бидингир. Ындыг турбуже, ол чугула кемчеге чогуур кичээтпей салдырмайн турар. Областың 74 ортумак болгаш чеди чыл школаларында чүглө 35 школа ындыг участоктарлыг, ынарга ол участоктарын тарылгалары болгаш ногаалары хей нуруузунда-ла жогудангай арга-биле кылдынган болгаш агрономия талазы-биле негелдерин хандырбайн турарлар.

Бистин ажилывыста оон ынай кол четпестер болза, школалары тыва дылда өөредилге номнары-биле четче хандырбайн турарывыс болур, тыва школаларга орус дыл талазы-биле өөредилге номуң белеткээри болгаш үндүрери онза жокудала турар, орус дылдан тыва дылче оңулдурган өөредилге номнарынын оңулдугазынын шынарын экижидер дугайында башкылар облонога болгаш областың ном үндүрер черинге чөптүг хомудалдарын кирип турар. Өөреникчилерни саазын, карандаш, будук херекселери-биле хандыраары база-ла үзүктелишкенин болуп турар.

Улус өөредилгезиниң килдистерин ажилында улуг четпестерин бирээни болза, интернаттарын ыракта четпес удуртуп турары болур. Уругларын күрүнден хандыраарына үндүрүп берип турар хей акша-хөренги бар турда-ла, интернаттарда чуртталганын байдалы экиживейн турар.

Интернаттарда уругларын кемгерилгезин багай организаастанган. Сөөлгү ийн, үш чылдарын дургузунда, чеге көрдүнгөн акша-хөренгиден чыл-бүрүзүнде-ле 1 миллион хире рубль ажилатынмайн артып турар ийкпе, ону харын бисте «камнатынган» акша деп адап чачыга берген.

Интернаттарда чурттап турар уругларын ортузунда кижизидилге ажилы сөөлгү үеге чедир-ле чавыс денелде туруп турар. Ол болза, колдуунда-ла дыка хей кижизидилгелер башкы эртеми болгаш практиктиг белеткел чок, оларнын ажилын школаларнын директорларынын болгаш улус өөредилгезиниң организаастаарынын талазындаан контролдууларын сула буттандырып турары-биле тайлыбырлатынып турар. Уругларын хайгаарап көөр талазы-биле буттарынын хүлээлгезин онза харысалда чок күүседип турар чоруктарын фактыларын Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Каа-Хем болгаш Кызылдың көдээ районнарын школаларынын удурткучуларында бар. Элээн каш районнарда школаларын класстары чедиишпейн турар, школаларын капиталдыг болгаш үүрмек септелгелеринге үндүрүп берген акша-хөренги долгузу-биле болгаш шын ажилатынмайн турар. Чаа туудулар онза оожум чоруп турар, сөөлгү үенин дургузунда ажилдалга чангыс-даа школа бажыны чогуур өйүндө дужаатынмаан. Школаларга онтулар чүүл белеткээринин болгаш орус чөртүрүнүн планы чыл бүрүде күүсетинмейн турар, ынарга олар ынаш четпес белеткелденгенден кышы үеде школаларын өөредилгезин үзүктелдирер чоруктан амдыгаа чедир уштуруп ап шыдавайн турарывыс кончуг багай. Шак ындыг чоруктар Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарда турган.

Улус өөредилгезиниң килдистерин ажилдарында кол четпестерге кадр-биле ажилдын багай байдалын хамаарыштыраар херек. Өөредилге-кижизидилгелиг ажил болза, башкыларнын составында, база бистин уругларынын өөредирин болгаш кижизидирин чогуу кымга даасканында бүрүн хамааржыр деп чүве бүгүдөгү бидингир болгай. Башкыларын 50 хуузду шоолуг дуржулга чок, чүглө ийн, үш чыл иштинде ажилдаан кижилер болуп турар, 760 башкылар башкы эртеми чок болуп турар. Бо айтыргынын талазы-биле үстүндө айткан көргүзүткелер сөөлгү 2—3 чылдарын дургу-

зунда барык-ла өскерилге чок хөвээр артып калып турар.

Школа ажилдакчыларынын ажилын мергежилдин бедидер талазы-биле ажилдын байдалы амгы салдынып турар негелделерден дыка жокудала турар. Башкылар били бедидер институттун чанында курстарга башкылар өөредиринин планы чыл бүрүде-ле 40—50 хуудан хей эвес күүсетинип турар. Бир эвес Кызылдың башкы училшесинин, башкылар институтунун кирип өөренип салбырларында санатынып турарларын саны-биле алып болза, ында чамдык экижилге бар ышкак болуп турар. Ындыг болза-даа, биске херек кырында онза чугула болуп турар ол ажилдын байдалы ыракта багай хөвээр арткан: башкы училшесинде кирип өөренип турарларын чүглө 25 хуузду өөредилгелин доктаатынган хуусаазында доозуп турар. Бо хуудан эвээш эвези кашкаш чылдарын дургузунда баштайгы бир, ийн дугаар курстарда катта олурбушаан турарлар, кышкы болгаш чыгыс сессияларга кирип өөренип турарларын чартындаан хей эвези көзүп турар. Улус өөредилгезинин херээни шиптирлиг экижидер арганы биске бербейн турар четпестери бо өөредилге чылында бүрүн унуткап ап база шыдаваан бис деп чүвени маңаа чугаалаар херек.

Областың школаларында шиптирлинин болгаш доозарынын экзамендеринин чоруп турарынын дугайында медалдерден алырга өөредилге-кижизидилгелиг ажилдын денелени Совет Эвилелинин Коммунисттиг партиязынын XIX съездинин негелдизин чедир ам-даа көдүрүп ап шыдаваанын көргүзүп турардыр. Өөредилгенин түнелни класстарын хей нуруузунда энир чылдын көргүзүлгелеринде ылгалбайн турар, чангыс класска ийн чылда арттар чоруктан болгаш өөреникчилеринин школаларын үнеринин хуузу мурунку хөвээр өспүшаан турар. Сан, физика, химия, биология болгаш өске-даа эртемнерин талазы-биле школачыларын элээн хей кезинин экзаменнерге харыыларында көөрге, политехниктиг өөредилгени кирип дугайында партиязынын XIX съездинин айтышкынынын бутандыраар херекте бистин ыракта-ла чыгыш каап турарывысты көргүзүп турар.

Школа бүрүзүнүн, класс бүрүзүнүн, башкы бүрүзүнүн ажилын үргүлчү контролдуулар, ажил-херектин байдалын нити көргүзүлгелер талазы-биле үнелеп көрбейн, тода, эки удуртуп дугайында партиязынын болгаш чазактын негелдерин ажилчы чоннар депутаттарынын районнар Советтеринин күүскомнары болгаш оларнын улус өөредилге килдистер күүсетпезинин 1952—53 өөредилге чылынын баштайгы түнелдери херечилеп турардыр. Чижээлээрге, Бий-Хем районунун «Өөк» сохузуңгү эге школазынын дөртүк класзынын 10 өөреникчилеринден орус дыл талазы-биле хыналда ажил чангыс-даа өөреникчи күүседип шыдаваан; Улуг-Хем районунун Арсканында эге школазынын дөртүк класзынын өөреникчилеринден орус дыл талазы-биле диктантыны чүглө 9 кижик күүсеткен; Барыын-Хемчик районунун Аянгатыда чеди чыл школазынын бешки класзынын 17 өөреникчилеринден сан талазы-биле оонаалгаларын болгаш чижектерин чүглө чангыс өөреникчи кылган болгаш оон-даа өске.

Бо бүгү чоруктар болза, школаларын өөредилге чылынга багай белеткеп, күрүненин бо чугула кемчелдеринге бүгү ажилчы чоннарын, хей-нитинин кичээтпейн олче угландырбайн турарывыстым дорт уржуу ол болуп турар.

1953 чылда область Соединенниң күүсому чазактын негелдизинге дүшүп, школаларын өөредилге чылынга белеткелдин организаастыг болгаш өй-шаанда эртеринин толаргай кемчелерин айткан. Эрткен чылдарда бар тургулаан четпес ажилдарын өөренип көрбүшаан, база бо чылдын кылыр ажилдарынын кемчээлинин улуун брэмдалааш облсоветтин күүсекчи комитеди 1953 чылдын февралдын 26-да шиптир үндүргөн. Ол шиптирде школаларын белеткелдин августуң и-ини бетинде бүгү тала-биле дооскан турарын улус өөредилгезинин районнар килдистеринге, ажилчы чоннар депутаттарынын хоорай болгаш район

Советтеринге область Соединенниң күүсому хуулеткен.

Областың чамдык районнарында өөредилге чылынга белеткел ажилы багай эвес организаастатынган. Чижек кылдыр Чөөн-Хемчик районну чугаалап болур. Ол районда школаларын белеткелди 1952 чылдын ноябрь, декабрь айларда эгелээн, аңаа хамаарышкан айтырыгны ажилчы чоннар депутаттарынын район Соединенниң сессиязынга чугаалашкан, өөредилге чылынга белеткел ажилдарын хынап көрүп турар кылдыр күүсомуң кижигүннерин, улус өөредилгезинин талазы-биле доктаамал комиссиянын кижигүннерин школа бүрүзүңгө быжыглаан. Ам үеде Чөөн-Хемчик районда өөренип чогуур уругларын дандызын кылып тургускан болгаш школаларын башкы болгаш удурткучу кадрлар-биле четчелээринин планын көрүп бадылаан. Школаларын септелгелеринче эгелеп кирипкен, аңаа хереклетинер чугула материалдар барык шуптузу белеткелтинген. Районунун школаларын хей кезин одалга сезонунда хереклетинер одаар материалдар-биле бүрүн хандыртынган. Өөредилге чылынын белеткелинге колхозчуларын, ажилчыларын болгаш албан-хаакчыларын киржиринче угландан инициативазын Чөөн-Хемчик райкүүсому чогуур өйүндө илгепкелди-биле деткип турар.

Улуг-Хем районда школаларын чаа өөредилге чылынга белеткээр ажилдар база чүгээр чоруп турар. Ол районунун элээн хей школалары эрткен чоокку хүннерде септелгезин дооскан. Июньун 10-да алган медал-биле алырга, одаар чүүлдеринин 50 хуу хирезин школалар чанынга сөөртүп апкан, школаларын туу черинин туудт материалдары-биле өй-шаанда хандыраар кемчелерин ап турар.

Ындыг болза-даа, школаларын 1953—1954 өөредилге чылдарында белеткээринин ажилы областа шиптир-биле кончуг оожум чоруп турар болгаш харын чамдык черлерде ам-даа эгелевейн турар.

Районнарын хей нуруузунда школа назылыг уругларын сандандызы амдыгаа чедир кылдынмаан, оон чылдагааны-биле бүгү-нитин өөредилгенин талазы-биле улус ажил-агыйынын планы күүсетинмейн баар чадаваас байдал тургустунуп турар. Чамдык районнарда өөредилге чылында башкы кадрларын таарыштыр тургузганын талазы-биле айтыргы ам-даа шиптирлетимээн, ынарга Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнар Советтеринин күүскомнары хей-хей башкыларын ынай бээр солустуруп, бир школалар өске-даа херек солуур артык ажилдарын кылып турарлар. Школаларга кичээлдерин эгелээринге материалдыг суур талазы-биле белеткел ажилы багай чоруп турар. Кызыл хоорай Соединенниң, Бай-Тайга, Сүт-Хөл район Советтеринин күүскомнары школа туудунга харысалга чок байдалды көргүзүп турар. Ада-иселерин болгаш хей-нитинин школа туудунга кириштирер талазы-биле Сүт-Хөл район Советтеринин күүсому кандага даа массалыг кемчег албаан. Районнар Советтеринин күүскомнары хей нуруузунда, школа туудун шынар талазы-биле хынавайн, көдээ ажил-агыйнын болгаш колхоз туудунун килдистерин школа туудунга киришпейн турар. Башкыларын чуртталга бажынаарынын тууду айттынган хуусааларында кылдынмайн турар. Ол сорулгага үндүргөн хөренгилерин районнарын хей кезин делу ажилыгайын турар, туудуга хереклээр-биле кезип алган ыяштары тайгада ам-даа чытпышаан.

Улуттыр катышкан колхозтарын ажил-агый төптөринче школаларын көжүрер талазы-биле улуг ажилдарын 1953 чылда буттандыраар ужурут бис. Бо сорулгага 300 мун рубльды чарыгдарын РСФСР-нин Министрлер Чөвүлели чөпшээрээн. Школалар көжүрер ажилды колдуунда районнар ам-даа эгелевейн турар. Школаларын капитал болгаш үүрмек септелгезин кылырынга, 1,4 миллион рубль берген. Июнь 1-ге чедир ол түнден чүглө 190 мун рубль ажилатынган. Школалар септелгезинге ол черлерин тууду материалдарын белеткээр ажил кончуг багай чоруп турар, чудуктар болгаш дилген ынаш материалдар,

ылаңгыя тууйбу-биле чугайны хереклээринин чүглө 30 хуу хирезин белеткээн. Чамдык райпрокомбинаттарын удурткучулары школаларга дериг-херекселдер белеткээринге харысалга чок байдалды көргүзүп турарлар. Доктаатынган кемчээлдеринге таарыштырбас, стандарт чок дериг-херекселдерин бүдүрүп үндүрүп турарлар. Бо чорук чүңүң-даа мурунда Шагаан-Арыг райпрокомбинатында хамааржыр, ол прокомбинаттын Чаа-Хөл райониче чоруктан дериг-херекселдеринин шынары тергини багай болган.

Төрөөн дыл кырында өөредилге номнарын белеткээри бо чылын база-ла ындыг-ла чедиишкенин чорбайн турар. Плана көрдүнгөн 19 номдан ам чүглө 11-ни үндүргөн. Өөредилге номнарын өөреникчилерге тарайды садары-биле салдылаар организаастаары номнары дужаар хуусаазында дужаавайн турар, ам бо хүнге чедир ном садар черге үш ном дужаатынган.

Школаларга одаар ынаш белеткээр талазы-биле ажил күүсетинмейн баар чадаваас хире айылыг байдалда туруп турар: 101.200 кубометр ынашты белеткээр турган болза, ам чүглө 71 мун кубометрин белеткээн, олардан школаже сөөртүп алганы чүглө 21 мун кубометр болуп турар.

Каа-Хем болгаш Бий-Хем район Советтеринин күүскомнарынын даргалары эштер Кленов биле Хорлуг-оол олар кыш удатпас келир деп чүвени утуп турарлар. Чижээ, Каа-Хем районда чылда хереклээр одаар ынаштан июнь 1-ге чедир школаларын чанында сөөртүп алганы чүглө 16 хуу болуп турар. Ында Вороншилов аттыг колхозтуң даргазы эш Киселёв биле «Кызыл туук» колхозтун даргазы эш Микушин олар болза, школаны өөредилге чылынга белеткээр ажил оларга шуут хамаарышпас ажил кылдыр көрүп турарлар, олар ынаш болгаш туудуг материалдарын белеткээр талазы-биле школа-биле керээ чарарында сөөлгү хүннерге чедир-ле ойталап келгеннер. Ажилчы чоннар депутаттарынын Кызыл хоорай болгаш район Советтеринин күүскомнары эч чоокку үеде тус-тус школаларга, интернаттарга кылыр ажилдарын планиларын тус-тузунда чогааткак бадылаар херек. Школаларын болгаш көдээ Советтеринин удурткучуларынга дузалажыры-биле күүсомуң кижигүннерин болгаш совет активчилерин чер-черлерге чорудары өргежок чугула.

Бирги ээлчегде ам кылыр ажил болза, өөредилге чылынга белеткел ажилдарына хей-нитинин калбаа-биле кириштирер, хоорайларын болгаш районнарын албан организаастаары болгаш бүдүрүлгө черлеринин шеф дузанын херек кырында буттандыраар. Школага өөренип уругларын дандызын кылып, оларын школаже бүрүн хаара тудары-биле чергелештир, школаларын кадрлар-биле хандыраар, школаларын туудуларын, септелгелерин чорудар болгаш одаар чүүл-биле бүрүн хандыраар. Чаа өөредилге чылынга школаларын белеткээр талазы-биле ажилдарын чорудуп тургаш, оон-биле кады уругларын чыгыш дыш-танылыгын болгаш шыгалдазын, келир күске шилчткен өөреникчилерин дугайын утуп болбас.

Август 1-ден эгелээш шыгалдазын күзүн тудар өөреникчилерге доктаамал кичээлди бүгү школаларга организаастаан турарын буттандыраар, оларнын хей кезин шыгалдага эки белеткенеш, дараазында классче шилчээн турарын хандыраары эргежок чугула.

1953—1954 өөредилге чылынга өй-шаанда болгаш бүгү талазы-биле эки белеткелеринге эргежок чугулз бүгү аргалар болгаш хөренги бисте бар. Бистин хүлээлгезин болза, күрүненин бо чүгүлз ажилын бедик организаастыг болгаш идея-политиктиг денелге чоруткаш, Совет Эвилелинин Коммунисттиг партиязынын XIX съездинин салган сорулгазын область школалары чугаажок күүсөдиринге үндезин суурну салыры болур.

Шагаан-Арыг райпромкомбинатынын ажылында четпестер үргүлчүлөвишаан

Чонун өзүп турар материалдык болгаш культуралык негелделерин четче хандыраына райпромкомбинаттын эки ажылы улуг ролду ойнаар.

Эптиг, быжык, каас бажык херекселдеринин талазы-биле колхозчуларнын амгы негелдеси аажок улуг болгаш ол хүн бүрүдө-ле өзүп турар. Оон ынай бистин область анык, оон ажал-агыый социалисттик өзү-биле кидин-ле өзүп сайырап турар үедө дилген манза, тууябу болгаш тудугтуң өске-даа материалдарынын талазы-биле колхозтарында, ажалчы чоннарнын-даа негелдеси кончуг улуг.

Чонун негелдесин четче хандыраарынын чугулазын Совет Эвилелинин Коммунисттик партиясынын XIX съездини өөренип көргөш, чурт бүдүрүлгезин улам сайырадырынын чаа улуг сорулгаларын салган. Бо сорулгалар 1951—1955 чылдарда ССРЭ-нин хөгжүлдесинин бешки беш чыл планынын талазы-биле партиянын XIX съездинин директиваларында тодаргай айтылган.

Бо чугула сорулганы күөсүдөр талазы-биле Шагаан-Арыгнын райпромкомбинаты кончуг багай ажалдап турар. Райпромкомбинаттын ажылында хоочураан четпестер чылчылы-биле үргүлчүлөп турар. Кол четпестер болза, чиг-эрти болгаш дузалаар материалдарын чогуур өйүндө белеткеп албасы, комбинатта чиг-эрти-даа, кылдынган продукциянын-даа шын тодаргай үчүдө чоктун хараазындан ол чүлдөрдүн кайы хамаан чок самчыгдап, буданнап турары болур.

Эрткен чылын суг оруу ажытынарга-ла тудуг ыякы болгаш чазаныр ыяш белеткээри-биле райпромкомбинат 12 кижини тускайлап тургускан болза-даа, оларны ол сорулгага ажалгабайн, өскээр ажаллап турган, ычангаш олар план эзугаар 600 кубометр ыяш белеткээр планын ыракта чедир күөсөтпөз. Оон ужурундан комбинаттын чазаныр чехи эрткен чылын үзүктөлишининг ажалдап турган.

Кара-Суг деп черге 9 чуй өртеди ажалдап турган 9 кижини 100 тонна чугайыны өртөткөш, оон хөлезининге 30 муң рубльди алганнар. Ол чугайынын чүглө 40 тонназын ажаллаш, өскөзү ажалгалтынмаын будулганынын ужурундан комбинат чыл төнчүзүдө 61.200 рубль түнүгү когарлага таварышкан.

Чугай бүдүрүлгезин үргүлчүлээр ужурут турда ону август айда сөскаткаш, оон ажалчыларын сизген

кезилдесинче чорудупкан. Ол ажалчыларнын чамдызы чүглө боттарыга сизген белеткеп алгаш, ол дугайында комбинаттан хөлезин база алганнар.

Шагаан-Арыг райпромкомбинаттын ажылында ол-ла четпестер бо чылын база-ла үргүлчүлөвишаан. Ол бүдүрүлгө чери 1953 чылдын бирги кварталынын планын чүглө 64 хуу күөсөткен. Ол ышкаш апрель, май айларнын бүдүрүлгө планын база-ла күөсөтпөз.

Комбинаттын чазаныр салбырына херелгээри-биле Баян-Колдун Тел-Ыяшта 300 кубометр ыяшты белеткээш аттыг болган, а ону чогуур өйүндө сөөртүп албаанындан ам дилдирер-даа, чазар-даа ыяш чок. Ычангаш райпромкомбинаттын пилорамазы болгаш чазаныр чехи ам үргүлчү үзүктөлишининг ажалдап турар.

Ыяшты четчир хемчээлдин-биле сөөртүп алырынын бүгү аргазы райпромкомбинатта бар. Ол 22 автомашиналыг болгаш 22 аыттарлыг. Бо транспортту четче ажалгабайн турар. Тайгага ыяш белеткээри-биле аыттар ап алгаш чоруткан ажалчы Ф. Уланов деп кижини ол аыттар-биле бодунга ыяш белеткээш, ону МТС-тин пилорамазына дилдирип алган болгаш райпромкомбинаттын машиназы-биле сөөртүп алган, а комбинатка ажыктыг биче-даа ажал кылбаан болуп турар. Ол ышкаш комбинаттын ажалчылары В. Ношкин үш машина ишти чудук ыяшты, И. Марьясов, А. Гриненко, Ф. Уланов олар бир-бир машина ишти чудук ыяштарын комбинаттын автомашиназына сөөрткөш боттарынын херимнеринин иштиле дужүргүлөп алган. Оон ыяш ам олар боттарына оттулар ыяш сөөртүп ап туралар.

Райпромкомбинаттын пилорамазында мастерлеп ажалдап турар Г. Некрасов пилораманын станогун болгаш комбинаттын материалдарын хуузууда ажаллап турар. Ол бодунун хуузууга бир этажерканы, бир чымчак диванын, бир буфет шкафты болгаш хеп сугар бир шкафты райпромкомбинаттын материалдары-биле халаска кылып алган. Ол ышкаш чазаныр чех начальниги Г. Бояринов комбинаттын бүдүргөн чүлдөрүн улуска кандыг-даа документ чокка саткаш, акшазын хуузууда ажаллап ап турар.

Оон ынай ол бүдүрүлгө черинде күш-ажылдын сагылга-чуруму кончуг кошкаш. Ажалчыларнын ортузунда политика кижиздилгелиг бол-

гаш культура-массалыг ажалдарын чорутпайн турар. Коллективте социалисттик чарыш чок, хүндүлөп болгаш көргүзүп самбыраларын дерип аспайн турар. Ол ышкаш ажалчыларнын техниктиг билиг мергенлиги бедидер талазы-биле кандыг-даа өөредилге чорбайн турар.

Бо бүгү четпестер, ылангыя комбинаттын ажалчыларнын болгаш ажалдакчыларынын аразында ак сеткилдиг эвес, күрүненин күсели-биле чүглө бодун хандыратынын алырын күзээр буруу хөөнүгү кижилерин үгүлденип ол бүдүрүлгенин директору эш Решетников билип турза-даа оон-биле эштежип турар.

Ол ышкаш ажалчы чоннар депутаттарынын Улуг-Хем район Советинин күөскуму бодунун чагыргазында турар ол хире чугула бүдүрүлгенин ажалчыне ханылап кирбейин, чүглө эрегей удурут турарын демделээр херек.

Областын чурт болгаш одалга үлетпүрүнүн ажалдакчыларынын бо чылдын апрельде болган чөвүлөп хуралынын киржикчилеринин Тыванын бүдүрүлгелеринин бүгү ажалчыларнын, инженер-техниктин ажалдакчыларына болгаш албан хаакчытарына үндүргөн кыйгыларында Шагаан-Арыг райпромкомбинаттын талазы-биле мындыг хулээлгелерин алган болгай: ниити болгаш бараанын продукция бүдүрүп үндүрер талазы-биле база ол ышкаш ассортимент талазы-биле бүдүрүлгө планын хуусаа бетинде—декабрь 21-ге чедир күөседир.—Күш-ажылдын бүдүрүлгөдүүн пландан ажыр 5 хуу бедидер, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияны бот-үнезин 1952 чылга денээр-ге 10 хуу кудуладар. Пландан ажыр 200 муң тууябууну бүдүрер болгаш оон-даа өске. Бир эвес райпромкомбинаттын ажалы бо хөвээр турар болза, бо үстүндө хулээлгелер күөсетимейин барып болур деп чүвени черле демделээр херек.

Бодунун планын күөседитер бүгү-лө аргалар Шагаан-Арыг райпромкомбинатында бүрүн барын кым-ла маргыжып шыдавас. Комбинат мурунку чылдарга бодарга ам бирги черинин чаа совет техникалары-биле үргүлчү чөспөгөлиг турар.

Хамык ужур райпромкомбинаттын ажалын хынаар, тодаргай удурут болгаш ында үчүттү экижидип тургаш ажалчыларнын күш-ажылын чөп шын организастарында болур.

**Х. ТЕМБИРЕЛЬ,
Н. ШУРЫШЕВ.**

Тудугтуң темпизин кошкатпас

Сүт-Хөл районун Хөр-Тайга сумуда Сталин аттыг көдээ ажал-агыи артели бо чылын чуртталганын 15 бажынарын, 100 тонна тараа кирер складты, 50 баш мыйыстыг бода мал, 40 аыт, 1200 баш хой, өшкү кирер чылыг кажааларны тудары бүдүрүлгө планында көрдүгөн. Ол тудугларга херелетинер 1000 кубометр ыяшты кезип белеткээш, колхозтун тудуг шөлүнге дүжүрүп алырын база планнаан турган.

Бо чылдын 6 айлары эрттип турар, ычанга ол колхозта тудуг бригадасына 66 колхозчуларны быжылган тургускан-даа болза, тудуг-да чүглө 10 кижини ажалдап турар. Ол 10 кижини немеледе күштер чокка бо чылдын тудуг планын күөсөдип шыдавас. Олар эрткен айларда чүглө 6 чуртталга бажынарын болгаш бир инек кажаазынын ханазын салып дооскан. Өске тудуглар ам-да шимчөөт. Тудугка кирери-биле 500 кубометр ыяшты тайгага кезип белеткээш-даа болза, ол ыяшты колхозтун тудуг шөлүндө эккеп албаан, харын машина оруу дээш Ишкян-Аксында дүжүргөн, оон сөөртүп алышыкыны чорувайн турар.

Эрткен чылын чедир кылдынмаан, сонгалары шилдетимзэ, шалаалары четче эвес болгаш эки тырытынмаан, кыршалары, кладовкалары чок бажынаар ам-да ол хөвээр туруп турар деп чүве кымга-даа билдингир.

Колхоз баштаар чери (даргазы эш Метке), ында партия эге организасты (секретары эш Доржу) тудуг планы күөсетимейин турда, кандыг-даа хемчек албайн, анаа эштежип олурар чоруу кончуг четпес.

Сталин аттыг колхозта тудуг ажалын чогуур негелдесинде чедир бедидип, анаа ажал-агыий болгаш партияни удуртулга, контролду колга алыры районун партия, совет болгаш ажал-агыи органнын бичи-даа сонгарладып болбас сорулга болуп турар.

О. ЧАШ-ООЛ.

Яслини каян тургузарыл

Улуг-Хем районун улгатыр катышкан Партиянын XIX съездини аттыг колхозтун бир дугаар бригадасына урурлар яслини апрель 15-те ажалдап деп колхоз баштаар черинде азаан.

Ол эзугаар яслинин бажынын колхозтун тудугчулары уран-шевер холдары-биле тудуп дооскан болгаш чугайлап белеткээш. Ынчалза-даа урурлар яслини ажалтынмаан.

Урурлар яслинин чок болганын-дан колхозтун элзэн хөй ие херээженнери колхоз бүдүрүлгезинде ажалдап турар.

Ясли ажалда дугайында колхоз баштаар чери-даа, ында партия эге организасты-даа, херээженнер чөвүлелинин даргазы-даа сагыш салбайн турары шын эвес.

С. СОНН.

Күрүнө кредитинге болгаш ажаалга херээнге дузалаар комиссияларнын сорулгалары

ССРЭ-нин улус ажал-агыийн хөгжүдериинин 1952 чылда үндүргөн күрүнө чээшкини бистин чурттун ажалчы чоннарыннын политикалык улуг көдүрүлүшкүнүнүн байдалына таратылган. Тыва автономнуг областын ажалчы чоннары бистин чурттун ажалчы чоннары-биле бир дөмей чээшкин бижидилгезинге бедик идеялеги киришкенер.

Күрүнө кредитинге болгаш ажаалга херээнге дузалаар комиссиялар күрүнө чээшкинин ажалчы чоннар ортузунга тарадыр талазы-биле улуг ролду ойнаар ужурут. Ол комиссиянын шын, эки тургустунган ажалын чүглө чээшкин тарадылганын эвес, харын ажаалга кассаларынын ажалын хөйге тайылбырларынга улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Күрүнө кредитинге болгаш ажаалга херээнге дузалаар комиссияларнын хулээлгези хөй болгаш харысалгалыг. Хамык ужур болза, чээшкини чүглө кыска хуусаада организастыг тарадырынга эвес, харын чээшкинге бижиткен түнчү чылдын төнчүзүнге чедир камгалаар болгаш чээшкин херээнгизин чогуур өйүндө кирген турарын хандыраары болур. Ол ышкаш албан организация черлеринден үнгөн кижилерини облигацияларын четче берип турарын хайгаараар сорулгалыг.

Саң органнын болгаш ажаалга кассаларынын хулээлгези болза, күрүнө кредитинге болгаш ажаалга херээнге дузалаар комиссияларны удурттуру, оларнын ажалына практикалык дузаламчыны көргүзери болур.

Ажалчы чоннар депутаттарынын көдээ, хоорай болгаш район Советтеринин күөскумнарнын чанында дузалаар комиссияларнын ажалы кончуг хөй болур. Олар болза, бүдүрүлгелерде, албан организация черлеринде дузалаар комиссияларнын ажалын хынаар, оларнын өчүттөп турар хуралдарга чугаалажыр, оларнын ажалын активтик күжү-биле хынаар, ол комиссияларнын ажалын экижидеринче угланган организастыг хемчеглерин алыр ужурут. Дузалаар комиссиялар чер-чер, Советтеринин күөскумнарнын бадылаанын план эзугаар ажалдаар болгаш бодунун ажалынын өчүдүн күөскумнарга берип турар.

Күрүнө кредитинге болгаш ажаалга херээнге дузалаар комиссияларнын ажалын кайда-ла кампанылар үезинде эвес, доктаамал хүн-бүрүдө чорудуп турар болду, ол черлерде чээшкин тарадылганы эки болгаш бижиткен чээшкиннин түңү чыл төнчүзүнге чедир кудулавайн харын өзүп турар. Эрткен чылын Эрзин районун саң органны, ажаалга кассалары болгаш дузалаар комиссиялары боттарынын хулээлгелерин эки күөсеткен. ССРЭ-нин хөгжүлдесинин 1952 чылда үндүргөн күрүнө чээшкинине бижиткенер-биле облигациялар санажалгазын ол районда чедикшинин чоруткан. Ажаалга кассазы дузалаар комиссияларга болгаш хөй-

ниитичи активке даанып алгаш, салышкына болгаш күрүненин ойнашкынын үш хуудуг иштики чээшкининге чонну кийриштирериини планын ажал күөсеткен. Күрүнө кредитинге болгаш ажаалга херээнге дузалаар комиссияларнын өчүтү сонгуддаларыг хуралдарын районун албан организация черлеринге эрттирген болгаш комиссияларнын составын чартып быжылган. Ол ышкаш Кызыл хоорайда дузалаар комиссиялар база-ла эки ажалдап турар.

Ындыг болза-даа, күрүнө кредитинге болгаш ажаалга херээнге дузалаар комиссияларнын ажалы бүгү-ле черлерде ычанар тургустунмаан, оон ужурунда чээшкинден дыка хөй түн кудулаан болган.

Эң ылангыя бо талазы-биле ажал Барыин-Хемчик районда (районун саң кылдынын эргелекчизи эш Шаравин, төп ажаалга кассазынын эргелекчизи эш Кончаков, районун дузалаар комиссиязынын даргазы эш Чадамба) кончуг багай тургустунган. ССРЭ-нин улус ажал-агыийнын хөгжүлдесинин 1952 чылда үндүргөн күрүнө чээшкини-биле санажыры районда ам-да доозулабаан. Ажалчы чоннар депутаттарынын Барыин-Хемчик район Советинин күөскуму бо ажалче кичээнеги салбайн турар. Ол районда дыка хөй облигацияларын мынчага чедир ээлериңе бербээш.

Ол ышкаш Би-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарда күрүнө кредитинге болгаш ажаалга херээнге дузалаар комиссияларнын ажалынын денели кончуг чавыс.

Бо талазы-биле кол буруу чер-черлерде сан органнынга болгаш ажаалга кассаларынын эргелекчилеринге онаажырын чугаалаар херек. Олар ол комиссияларнын ажалын контролдаваанынын түнелинде комиссиялар ажалдаваан. А ажалчы чоннар депутаттарынын чер-чер Советтеринин күөскумнары чүглө комиссияларны бадылаары-биле кызыгаарлангаш, оларнын ажалын удуртпайн турар.

Амгы үедө кол сорулга болза, эрткен чылда күрүнө чээшкини-биле санажалганын дүргөн доозар болгаш облигацияларны бижикчилерге дүргөн таралдыр болур. Ол ышкаш күрүнө чээшкинин, ажаалга кассаларына салышкынын ужур-дузанын дугайында чонун ортузунга тайылбырдыг ажалды калбартыры чугула. Оон ынай бүдүрүлгө, албан организация черлер бүрүзүнге чээшкиннер таблицаларын чып мөөнзөөн столду тургускаш, анаа бүгү чээшкиннерин тираж бүрүзүнүн таблицаларын тургузар херек. Ол болза, күрүнө чээшкиннерин тиражи болган доранна боттарынын облигацияларын шүпү көөр арганы ажалчы чоннарга берип турар.

**М. КАЛИНИН,
Ажаалга кассаларынын область эргелекчизи оперативтик кылдынын инспектору.**

Профэвилел бөлүүнүн ажылын сегидер

Бай-Тайга районун Бай-Тал чеди чыл школазында профэвилел бөлүү бар. Школанын башкыларынын болгаш ажалчыларынын ортузунга ол бөлүк кижиздилгелиг болгаш культура-массалыг ажалдар чорудар ужурут.

Бо бөлүктүн четпес ажылы ам барык 3 чыл дургузунда үргүлчүлөп турар. Оон ажалына күрүнө албан черлеринин ажалдакчыларынын

профэвилелинин район комитеди кандыг-даа удуртулга бербейн келген. Үш чыл бурунгаар ук бөлүктүн организакчызынга эш Кайдан ажалдап турган. Оон ажалында четпестерни өчүттүгү хурал ычангаар-ла илереткен болгаш кежигунер бөлүктүн чаа даргазынга эш Калдар-оолду сонгуп алганнар.

Оон бээр ийи чыл эрткен. Ажал экиживзэн. Профэвилел кежигунер-

ринин хүрээлени өспөз. Бөлүктүн хуралдары болбайн турар. Профэвилел организакчызынын ажалы дээр-ге, чүглө кежигунер дадывырын хавыраары-биле кызыгаарлатынарында эвес-ле болгон. Ук бөлүктүн ниити организастыг болгаш культура-массалыг ажалын экижидери негетини турар.

С. СААЯ.

КИНО

„Белинский“

Областын кино театрларынын экраннарында «Белинский» деп уран-чечен чаа фильм үнүп эгелзэн. Фильм болза, улуг орус революсучу демократ, генийлик шүгүмчүлөкчи, философ, реалистик эстетиканын үндөилекчизи турган Виссарион Григорьевич Белинскийнин амырдал чуртталганынын дугайын чугаалап турар.

Орус улустун чоргааралы, генийлик оглу Белинскийни кайгамчык амырдал чуртталганын бүгү Россиянын салым-чолу-биле, оон чырыктыг келир үези-биле чарыбас харылазалыг чоранын фильме долузу-биле ылеретинген. Тыва көрүкчү Белинский дугайында чаа фильмден оон эзулуг овуру-хевирин, ол үедеге Россиянын дээр кижилерин демиселче кыйгырып, өөредип чоран идея талазы-биле улуг баштыкчызын көөрлер.

В. И. Ленинни чугаалааны-биле «ниитиледин бүгү айтырыгылары крепостной эрге болгаш оон артынчылары-биле демисел болуп турган үедө» Белинский болза, чүглө крепостниктерге эвес, харын либералдарга удур туржуп, өзүп орган революсучу демократиянын чалбыштыг удуртукчузу, эзулуг тугу болуп чоран. В. И. Ленин Белинскийни ажал-чорудулганын аныг талазы-биле үндөинин ажалдып, улуг демократтың үзөл-бодалыгына крепостной тарааччыларын эрге-ажыктары болгаш бодалы бодунун илерээшкини канчаар тыпканын, крепостной дардалга удур оларнын өжөөннин киледи хайныгып турганын тодар-

гай айткан. Ол бодал фильминин үндөини болган.

Фильм болза, улуг демократтыг орус улусту хостаары дээш, орус литературанын— муракчы, шүгүмчүлөкчи, эзулуг улусчу литературанын чаа школазы дээш демиселин көргүскөн. Фильмде болушкуннар 1840—1848 чылдарда, тодаргайлаарга, Белинскийнин амырдалынын Петербург үезинде эрттип турар. Белинскийни долгандыр Россиянын анык депшилгелиг күштерин сырый катышкан турганын фильмен бис көөр бис. Оларга Лермонтов, Гоголь, Некрасов, Тургенев, Герцен хамааржыр. Хаанын реакция бүгү депшилгелиг чүлдү дуй базарын оралдажып, Белинскийни баштап турганы демократтыг литератураны иштеп сүрүп турган. Улуг патриот, чагылыш чок демократ Белинский реакциянын шаажылаы турза-даа, Россиянын алдарлыг келир үези—эзулуг демиселчилерин чаа салтакчыларын кижизидер дээш чалданыш чок демиселчи чоран.

Фильминин эгезинден төнчүзүнге чедир бүгү болушкуннарда орус улустун төттүмөс улуг аргаларына улуг демократтыг чайгылыш чок бүзүрлөп көөр бис.

Орус улусту туруп турар эзу-чурум-биле шыдажып дөстүнчүрүнө эвес, а хаанын эзуу болгаш крепостной эргени узуткаарычче кыйгыраары, оларнын революсучу ботмедерелин оттурары болза, Белинскийни амырдал чуртталганынын энес сорулгасы болуп чоранын фильме илеретинген. Фильмде болушкуннар тараачын

үймээни-биле эгелзээр. Хосталганы бээрин негезин улусче помещикчи эрге-чагырга артилерия-биле ол ажалдар. Үймээн бастыраар. Ынчалза-даа улустун хосталгаже күзелени олу өшпөз. Ол үймээнин удуртукчуларынын бирээзи жандармарга (каргыс шагдаларга): бодунун Төрзөн чуртун 1812 чылда камгалап алган болгаш Европаны Наполеондан хостаан улус крепостной эргенин кичизи-биле эштежип шыдавас деп чоргаар харылааны ычангаш таварылга эвес.

Белинскийни Петербуртка «Ада-чуртун демделгелери» деп журналга ажалдап турганын бо фильмде көргүскөн. Ээлчеглиг номерни белеткеп турар. Крепостной эзу-чурумга база хаанын эзуга улустун өжөөннин киленин оттурар болгаш уран-чогаалды чонун эрге-ажыктарынга чакыртыр дээш Белинский литературанын бүгү аргаларын ажаллап турар.

Белинский Некрасовтун «Күзөлдөр болгаш үнүгү» деп чыныдыныгы шынгыш шүгүмчүлөлдү кылган болгаш анык шүлүкчү бодунун баштайгы номчугагынын печкага өртедиптер.

Лермонтовтун «Демон» деп үймээни шүлүкчелдин парлааны дээш журналдын ээлчеглиг номерин цензура (литература хыналдазы) хоругдап каар. Лермонтовтун сагыш-сеткили сергепди көдүрүргени Белинский дузалап турар болгаш орус литература оон чогаалынын ужурудузанын улуг-биле үнелээр.

Демократтыг лагерге согушкуну реакция удаа-дараа таварышты-

рып эгелээр. Лермонтов дуэль үезинде өлүрткен. Герцен шөлүттүрген...

Белинский Новгородче Герценге чедип келгенин фильме көргүскөн. Улустун салым-чолунун, оон революсучу күзөл-соруунун, келир үенин дугайында өнүктөрүнүн аразына ажал чугаа шөлүттүргөн Герценнин бажынынга чоруп турар.

Виссарион Григорьевич Новгородтан Москвага чедип келир. Белинский оон өнүктөри-даа, дайзынлары-даа суралган турар. Москваын Биче театрына улуг шүгүмчүлөкчи улуг орус чогаалчы Н. Гоголь-биле ужуражыр. Гоголь бодунун чүглө чаа бижип доосканын «Өлүг сүнезиннер» деп чогаалынын бижимелин Белинскийге дамчыдып бээр. Ол ужуражылганы оларнын ниити өнүгү, кайгамчык актёр-реалист Шепкин кылган.

Москва университетинин муракчы профессорлары улуг демократтын идеяларын пропагандалаар арганы тып турар. Олар Белинскийни бижөөн чүлдөрүндө үзүндүлери оон адын адавайн, чажыды-биле номчуп туралар. Аныктар авторну болгаш цензуралыг дылга таарыштыр бижөөн революсучу кыйгырыгы билип аптар.

Петербургче кел чыда Белинский болгаш Некрасов чон кул байдалга эштежирин күзевейин турарын, тараачын үймээнинин улам өзүп турарын көөрлер. Чажыт полиция улуг шүгүмчүлөкчинин иштеп хынаарын улам күштелдери, оон үргүлчү иштеп сүрүшкүңгө таварыштырып турар. Ынчалза-даа Белинскийни сатылары улам өзөр. Некрасов бодунун чаа шүлүктерин анаа номчуп берип турарын фильмен көөр бис. Ол шүлүктөр болза, оон баштайгы «Күзөлдөр болгаш үннер» деп чыныды эвес, а

эзулуг шүлүк чогаалы апарганы көстүр. Ол шүлүктөрдө чонун үнү, оон күзелди илеретинген.

Николай хаан Белинскийни Петропавловский шивээзинге хоругдаларын дужаап турар. Чалча жандарм хаанын оожурадып: «Белинскийни тудуп хоругдалаанын херээ чок, ол дөмей-ле идеяле чок арылган, чакоткадан арааны, аарыг бодунун херээ кара-бажындан дора эвес кылып шыдаптар» деп чугаалаар.

Белинский аарыг турга-ла бодунун ажалын соксатпаан. Некрасовтун үндөилеп тургусканы «Современник» деп журналдын чаа редакциясы улуг шүгүмчүлөкчинин күзеленин эзугаар тургустунар. Ынчан Гоголь «Өнүктөр биле чагаалардан шилип алган черлер» деп реакциялыг ному бижээш. Гоголь номуна улустун херээнден өскерилп, хаанын талазынге кирер оралдажышыкынын кылган.

Белинскийни каданын дугайында «Современникте» оон өнүктөри улуг сагыш салып турарын фильме көргүскөн. Оларнын негелдеси-биле Белинский эмиедири-биле даштыкыже чоруттар. Ол Зальцбургга эмиенип турар. Анык Тургенев оон-биле кады чоруп турар. Олар Силезияда улустун ядараашкыны—капиталдын тергидээшкинин түнелинде көөрлер. Хаанын цензуразындан хамаарылга чок даштыкыга тургаш, Белинский Гогольдун номуна килензөөн харынын бижирин. Фильмде Белинский бодунун кайгамчык чогаалы «Гогольга чагааны» бижээнин тодаргай көргүскөн. Белинский бодунун чагаазын бижип турда, оон мурунга улустун болгаш оон дарлакчыларынын овуру-хевирин көстүп турарын фильмен көөр бис. Белинский бодунун чонунун чаагай алдарын камгалаарыне, Гогольдун генийин ре-

акциялыг идеялардан камгалап аарыче көдүрүп үндүргөн. В. И. Ленинни чугаалааны-биле ол чагаа Белинскийни бүгү литературлуг ажал-чорудулганын түнелин кылган. Чагаанын хоолгазы Россияже калбаа-биле неппереп турган. Ол чагааны Белинскийни тургусканы идеялыг улуг байлалтын салтакчылары—аныктар болгаш ылангыя Чернышевский номчачан.

